

Яцишин Михайло Михайлович,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Формування договірно-правових і політичних засад співробітництва України і ЄС (історико-правовий аспект)

Проаналізовано еволюцію формування договірно-правових і політичних засад співробітництва України і ЄС з метою вироблення спільних дій на шляху зближення правових систем.

Ключові слова: зближення правових систем, адаптація права, правова інтеграція.

Європейський вибір об'єктивно вимагає від України виважених і послідовних кроків щодо вдосконалення та гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу та країн-членів, які входять до його складу. Тому в нормотворчій діяльності держави впродовж останніх десятиліть з'явився такий напрям, як адаптація (від лат. *adaptatio* — пристосовувати) та імплементація (від лат. *implere* — наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) [1, с. 41]. При цьому механізм імплементації міжнародно-правових норм включає сукупність правових та інституційних засобів, що використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному та національному рівнях. Міжнародна система імплементації включає створені на підставі міждержавних угод універсальні, регіональні та локальні міжнародні організації, спеціалізовані установи та їх допоміжні органи. За їх допомогою стає важливим об'єднання зусиль держав та міжнародних організацій у реалізації норм міжнародного права.

У вітчизняній науці дана проблема активно розробляється. Останнім часом з'явилася низка цікавих публікацій, зокрема статті у фундаментальному збірнику «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» [2], монографія Л. А. Луць «Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти)» [3], монографія В. Т. Маляренка «Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика» [4] та інших, в яких з'ясовуються юридична природа європейських міждержавних правових систем та їх роль у забезпеченні структуризації регіонального соціального простору, а також особливості інтеграції сучасної правової системи України з ними.

Аналіз сучасного стану розвитку європейських інтеграційних процесів і участі в них України неможливий без урахування історії розвитку ідеї

об'єднання Європи та основних теоретичних підходів, що були започатковані та розвивалися протягом декількох століть європейської історії. Тому вивчення різних аспектів та форм існування європейської ідеї має важливе значення для розуміння суті всіх сучасних теорій та концепцій створення об'єднаної Європи, а також практичних заходів щодо їхньої реалізації. В умовах, коли в ЄС відбувається пошук стратегічних шляхів розвитку, трансформації внутрішньої структури та географічного розширення через приєднання нових членів, теоретичне визначення майбутнього Європейського Союзу знову перетворилося на актуальне завдання для політичних еліт та наукового співтовариства.

Україна після проголошення незалежності веде пошук власного місця в євроінтеграційних процесах. Важливим досягненням на цьому шляху є формування договірно-правових, організаційних і політичних засад співробітництва з ЄС. Базовим документом, який визначив правовий механізм двостороннього економічного, соціального й культурного співробітництва, розвитку політичного діалогу, стала Угода про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС (УПС) [5, с. 74–76]. Після набуття чинності УПС було сформовано інституційний механізм двостороннього співробітництва на різних рівнях — від найвищого до експертного.

Водночас зберігається асиметричність у підході сторін до кінцевої мети розвитку співробітництва між Україною і ЄС. На відміну від України, яка оголосила входження до ЄС стратегічною метою державної політики, в офіційних документах ЄС не висловлювалася точка зору щодо членства України в цій організації. Спільна позиція ЄС щодо України зводилася до підтримки розвитку демократії та економічного реформування, поглиблення економічної взаємодії. Вона засвідчила визнання європейських прагнень України з боку країн-членів ЄС, а також розширила можливості впливу двостороннього співробітництва на зовнішню політику і політику безпеки, розвиток юстиції і внутрішніх справ.

Ефективним стимулом для радикальних змін у цьому напрямі державної політики став вступ України до Ради Європи у 1995 р., коли вона взяла на себе досить відповідальні зобов'язання перед міжнародною спільнотою, в тому числі такі, що стосуються предмета даного дослідження. З метою вирішення нагальних проблем Указом Президента України № 615/98 від 11.06.1998 р. було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу. Відповідно Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 16.08.1998 р. затвердив Концепцію адаптації законодавства України до законодавства ЄС. З метою координації діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення виконання єв्रोстратегічних намірів України Постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 р. № 1773 затверджене Положення про Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства ЄС [6, с. 375].

Наприкінці 1990-х років відбувся процес переосмислення концептуальних і тактичних прорахунків, допущених Україною на євроінтеграційному шляху. Утвердилося реалістичне усвідомлення того, що період адаптації України до правових і політико-економічних вимог ЄС буде довготривалим процесом. Невідповідність розвитку демократичних інституцій і стану громадянського суспільства європейським стандартам, низький рівень економічного розвитку, ВВП і доходів на душу населення, повільні темпи реформ, які до того ж були недостатньо скоординовані із завданнями європейської інтеграції, та інші прорахунки суттєво віддалили перспективу не тільки повного, а й асоційованого членства України в Євросоюзі.

Стало цілком очевидним, що лише проведення глибоких реформ, послідовна демократизація суспільства можуть кардинально змінити цю негативну тенденцію і матеріалізувати гасло руху в Європу. З цією метою 14 вересня 2000 р. був прийнятий Указ Президента України «Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу» [7]. Програма стала головним виразником загальної стратегії держави на шляху наближення України до ЄС за всіма напрямками співробітництва, і зокрема у правовій сфері. Отже, надалі цей процес став більш керованим і передбачуваним.

Необхідно зазначити, що сучасне правознавство в основному визначило сутність загального підходу до цієї проблеми з боку вітчизняних законодавців, науковців і громадськості. Не заперечуючи нагальної необхідності вивчення функціонування сучасних правових систем з метою використання позитивного досвіду при формуванні правової системи України, більшість дослідників вважає, що динамічний розвиток міждержавних правових систем, розширення простору взаємодії національних правових систем між собою та з міжнародними системами потребує насамперед ефективного механізму, який би врахував узгоджені способи такої взаємодії, сприяв гармонійному функціонуванню вказаних систем у єдиному правовому просторі. Для забезпечення такого стану особлива увага повинна приділятися створенню правового механізму взаємодії міжнародного та національного права. Такий механізм наявний у арсеналі порівняльного правознавства — напряму досліджень, який визначає характеристику основних правових систем, межі їх поширення і взаємовпливу, спільне й відмінне у вирішенні різних суспільних проблем [2].

У порівняльному правознавстві термін «правовий механізм взаємодії» означає два підходи до конкретних порівняльно-правових дій: нормативних та функціональних. При нормативному (формально-юридичному) порівнянні вихідною точкою є подібні, як правило, в межах відповідних галузей права, норми, правові інститути, конкретні нормативно-правові акти, їх зміст, сфера суспільних відносин, яку вони регулюють. При цьому порівняння відбувається від норми права до відповідних суспільних відносин [8, с. 251].

У ході функціонального порівняння спочатку визначається певна соціальна проблема (наприклад, захист від катувань та жорстокого повод-

ження із засудженими), а потім відшукується комплекс правових норм або інститутів, які їх вирішують (відповідно до зазначеної вище проблеми: ст. 19 Конвенції ООН проти катувань або Європейський Суд з прав людини та ін.). При цьому, на відміну від нормативного підходу, досліджується не стільки зміст конкретних норм права, скільки умови та ефективність застосування правил поведінки, встановлених відповідними нормами та інститутами. У цьому випадку порівняння відбувається від певного соціального факту до засобів і умов його правового регулювання.

Ще одна особливість, яку необхідно враховувати, приступаючи до порівняльного аналізу: для порівняльно-правового дослідження немає значення, скільки систем воно охоплює. Об'єктом дослідження можуть бути як дві системи чи їх окремі складові, так і світова правова система в цілому. Все залежить від мети, поставленої перед конкретним дослідженням. Єдиною умовою є співвідносність об'єктів, які порівнюються.

Отже, юридичний зміст основних принципів міжнародного права закріплює зобов'язання кожної держави виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання, а засоби реалізації цих зобов'язань визначаються національним правом, якщо інше не впливає з міжнародно-правової норми. У ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. (ратифікована Україною 13 червня 1986 р.) закріплено принцип добросовісного виконання державою своїх міжнародних зобов'язань, так званий принцип *pacta sunt servanda*. Учасники договорів не можуть послатися на положення свого внутрішнього права для виправдання невиконання договору (ст. 26, 27). Таким чином, ці положення є нормативно закріпленим правилом міжнародного права, яке свідчить про пріоритет міжнародно-правових норм над нормами національного права.

1. *Первомайський В. Б.* Адаптація // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. — Т. 1: А-Г. — К.: Укр. енцикл., 1998. — С. 41.
2. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку.* Збірник статей / За ред. Ю. С. Шемшученка, Л. В. Губерського, І. С. Гриценка; упор. О. В. Кресін. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Українська асоціація порівняльного правознавства, Видавництво «Логос», 2009. — 712 с.
3. *Луць Л. А.* Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): Монографія. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — 304 с.
4. *Маляренко В. Т.* Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: Монографія. — К., 2004. — 543 с.
5. *Спільна стратегія ЄС щодо України, ухвалена на Гельсінському саміті Євросоюзу 11 грудня 1999 р.* // Міжнародні договори України. — К., 1999. — С. 74-76.
6. *Положення про Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України № 1773 від 12.11.1998 р.* // Офіційний вісник України. — 1998. — № 45. — Ст. 1673.
7. *Про програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14 вересня 2000 р. № 248/2000* // Урядовий кур'єр. — 17 вересня 2000 (№ 82–83).
8. *Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.; за ред. В. В. Копейчикова.* — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 320 с.